

Araştırma Makalesi

Turizm Sektörü Üzerine Bir İnceleme: Pandemiden Yansımalar

An Investigation on The Tourism Sector: Reflections from The Pandemic

Sinem Gözde BEŞBALLI¹

Öz

Türkiye’de turizm sektörü, hizmet sektörünün önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bu nedenle turizm sektöründeki gelişmeler, ülke ekonomisi açısından önemli sonuçlar doğurmaktadır. Pandemi ve pandeminin yarattığı düzenleme gereksinimleri hizmet sektörünü oldukça etkilemiştir. Turizm sektörü ise bu gelişmelerden en fazla etkilenen sektörlerin başında gelmektedir. Bunun nedeni, turizm sektörünün pandemiden hem doğrudan hem de ulaşım imkanlarının daralması ile birlikte dolaylı olarak etkilenmesidir. Dolayısıyla, bunun ülke ekonomisine etkileri de olumsuzdur. Bu çalışmanın amacı, COVID-19 pandemisinin ülke ekonomisine etkisini, turizm sektörü özelinde değerlendirmektir. Çalışmada, COVID-19 pandemisinin ortaya çıkışının ardından yaşanan gelişmeler ile birlikte Türkiye’nin turizm sektöründe meydana getirdiği değişimler 2021 yılı ilk çeyreğini de kapsayan güncel veriler kullanılarak tablo analiz ile incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, turizm sektöründe ertelenmiş talebin sonradan yerine konması mümkün olmadığından, bu sektör yüksek maliyetlerle kriz sonrası döneme girecek ve hızlı bir toparlanma beklense bile kriz öncesi trendini yakalaması oldukça zaman alacaktır.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, Pandemi, Salgın, Türkiye, Turizm

Jel Kodları: E00, L83, Z31

Abstract

The tourism sector in Turkey constitutes an important part of the service sector. Therefore, developments in the tourism sector have important consequences for the country’s economy. The pandemic and the regulatory requirements caused by the pandemic have greatly affected the service industry. The tourism sector is one of the leading sectors most affected by these developments. The reason for this is the fact that the tourism sector is affected by the pandemic both directly and indirectly due to the narrowing of transportation facilities. Therefore, the impact of this situation on the country’s economy are also negative. The aim of this study is to evaluate the impacts of the COVID-19 pandemic on the country’s economy within the tourism sector. In the study, the developments after the outbreak of the COVID-19 pandemic, as well as the changes in Turkey’s tourism sector, are examined via financial statement analysis using the current data covering the first quarter of 2021. According to the findings, since it is not possible to replace the lagged demand in the tourism sector, this sector would enter the post-crisis period with high costs and it would take a long time to catch up with the pre-crisis trend even if a rapid recovery is expected.

Keywords: COVID-19, Pandemic, Epidemic, Turkey, Tourism

Jel Codes: J240, J620, J440

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Artvin Çoruh Üniversitesi, Hopa İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, sinemgozde@artvin.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2367-7252

1. Giriş

COVID-19 (Yeni Koronavirüs Hastalığı), ilk olarak Çin’in Vuhan şehrinde 2019 yılı sonunda tespit edilmiş ve sonraki birkaç ay içerisinde bütün dünyaya yayılarak bütün ülkeleri etkisi altına almıştır. COVID-19, ülkemizde de ilk vakanın görüldüğü 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından pandemi ilan edilmiştir. COVID-19 pandemisinin birçok sektör üzerinde etkisi olmuştur. Bu sektörler arasında eğitim, sağlık, turizm, tarım, inşaat, gıda, perakende, ulaşım ve taşımacılık, tekstil ve konfeksiyon, otomotiv, madencilik, enerji ve dayanıklı tüketim malları yer almaktadır.

COVID-19 pandemisi ile birlikte ülkeler arasında seyahat kısıtlamaları getirilmiş, sınırlar kapatılmış ve izolasyon ve karantina uygulamaları başlatılmıştır. Bu durum 2020 yılı başından itibaren tüm dünyada turizm amaçlı seyahatlerin azalmasına ve hatta giderek turizm faaliyetlerinin durmasına neden olmuştur. Dolayısıyla, salgının tüm dünyaya yayılması ile birlikte faaliyeti gerileyen sektörlerin başında turizm sektörü yer almıştır (TÜRMOB, 2020b: 55).

Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) 2019 yılı verilerine göre Türkiye, 50 milyonun üzerinde ziyaretçinin giriş yaptığı ve yaklaşık 35 milyar \$ turizm geliri sağlayan bir ülke olarak, COVID-19 pandemisi ile birlikte, sektördeki durumun sonuçlarını en derinden yaşayan ülkelerden biri olmuştur.

Turizm faaliyetlerinin durması, otel, lokanta, gıda, perakende, eğlence, ulaşım, kültür ve bunun gibi turizme bağlı faaliyet kollarında da daralmaya yol açmıştır. Özellikle seyahat kısıtlayıcı önlemler nedeniyle başta hava yolu taşımacılığı olmak üzere tüm ulaşım sektörü bundan en fazla etkilenen sektörler arasına girmiştir (TÜRMOB, 2020a: 35).

Turizm sektörü, cari dengeye katkı ve döviz geliri sağlaması bakımından Türkiye için önemli bir sektördür. Ödemeler dengesi açısından bakıldığında turizm, gelen ziyaretçilere mal ve hizmet satışı yapılarak ülkeye döviz kazandırıldığı için görünmeyen ihracat olarak nitelendirilmektedir. Bu görünmeyen ihracat, tüketicinin ihracata konu olan mal ve hizmete gelmesi ve yol masrafının olmaması nedeniyle başka ülkelere yapılan mal ve hizmet ihracatından farklılık göstermektedir. Turizm sektöründe az miktarda ithalat ile kısa sürede döviz geliri elde edebilme imkânının bulunması ve ihracat olanağı olmayan bazı ürünler için ülkenin doğal, tarihi ve kültürel değerlerinin turistler aracılığıyla dış pazar oluşturmasıyla ülkeyi döviz kaynağı haline getirmesi bu farklılıklar arasında yer almaktadır (Şen ve Şit, 2015: 31). Bunun yanı sıra turizm sektörü, Dünya Turizm Örgütü’nün (UNWTO) 2018 yılı verilerine göre, Türkiye’de yarattığı yaklaşık 1,6 milyon istihdam ile ekonomiye en fazla katkı sağlayan sektörlerin başında gelmektedir. Bu nedenle COVID-19 pandemisi nedeniyle turizm faaliyetlerinin durması bu sektördeki istihdamı da oldukça etkilemiştir.

Literatürde COVID-19 pandemisinin turizm sektörüne ve/veya turizme bağlı faaliyet kollarına olan etkilerini inceleyen çalışmalar mevcuttur. Demir vd. (2021), COVID-19 sürecinde tüketicilerin otel seçimini etkileyen faktörleri anket yöntemi ile araştırmışlardır. Tesisin COVID-19 tedbirlerinin, özelliklerinin, insan yoğunluğunun ve hizmet uygulamasının tüketicilerin tatil satın alma sürecinde otel seçim kararını etkilediği; hizmet tercihlerinin ise etkilemediği sonucuna ulaşmışlardır. Çalışmada, pandemi sürecinde tüketicilerin tatillerine ilişkin konaklama tesisi ve çevresine yönelik tedbirlerin önemi vurgulanmıştır.

Eşitti (2021), COVID-19 sürecinde Türkiye iç pazarının turizme yönelik talebini ve turizm işletmesi yöneticilerinin COVID-19 süreci ve sonrasına ilişkin iç pazara ve turizme yönelik bakış açılarını anket yöntemi ile araştırmıştır. “Tüm seyahat kısıtlamalarının 15 Haziranda kaldırıldığını

varsayarsak ne kadar kısa sürede uçuş içeren bir yurt içi seyahate çıkardınız?” sorusuna 650 yerli katılımcının %31,5’inin “hemen” tatile çıkmaya hazır olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda, iç pazarın turizm talebi göz önüne alınarak turizm işletmesi yöneticilerinin iç pazara gereken önemi vermesi ve fiyatların iç pazarın yararlanabileceği şekilde revize edilmesi gerektiği önerilmiştir. Ayrıca turizm işletmesi yöneticilerinin kriz ortamı geçince de otel fiyatlarının hemen artırılmasının doğru olmadığını ve iç pazara gereken değer verilmesi gerektiğini belirttikleri görülmüştür.

Etyemez ve Kemer (2021), Nevşehir’deki turistik restoranların COVID-19 salgınından nasıl etkilendiklerini anket yöntemi ile araştırmışlardır. Yapılan analizler sonucunda COVID-19 salgınının turistik restoran işletme ve işletmecilerini maddi ve manevi açıdan etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca araştırmaya katılan turistik restoran işletmecileri, restoranların COVID-19 sürecini en az hasarla atlatabilmesi ve ileriki süreçte devamlılığını sağlayabilmesi için turistik restoranlara devlet desteğinin sağlanması, kredi imkânlarının sunulması, kiraların ertelenmesi konularında yardımcı olunması gerektiği önerilerinde bulunmuşlardır.

Acar (2020), COVID-19 salgınının turizm faaliyetleri üzerindeki güncel ve gelecek dönemlerdeki muhtemel etkilerini araştırmıştır. DSÖ’nün resmi web sitesindeki veriler ve talimatlar doküman analizi yöntemi ile incelenmiştir. 31 Aralık 2019 ile 10 Mart 2020 tarihleri arasında hükümetlerin tedbir niteliğinde uyguladığı ülkelere giriş-çıkış yasakları, salgının tespit edildiği bölgelerde uygulanan karantinalar, iptal edilen uluslararası çapta spor ve sanat etkinlikleri ile kongreler ve seyahat kısıtlamaları gibi turizm sektörünü doğrudan etkileyen özel önlemler ile ilgili veriler çalışma kapsamında değerlendirilmiştir. Ayrıca UNWTO’nun bu konuya ilişkin rapor ve uyarılarına da çalışmada yer verilmiştir. COVID-19 salgınının ülke ekonomileri üzerindeki etkilerinin uzun süre hissedilebilecek türden zararlar oluşturacağı ve turizm sektörünün de bu zararlardan doğrudan olumsuz yönde etkileneceği sonucuna ulaşılmıştır.

Alaeddinoğlu ve Rol (2020), öncelikle salgınlar ve turizm arasındaki ilişkiyi incelemiş, daha sonra COVID-19 salgınının turizm sektörü üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Normal şartlarda, tüketicilerin seyahat kararı almalarında ekonomik ve sosyal tercihlerinin ön planda olduğu, ancak salgın dönemlerinde psikolojik tercihlerin belirginleştiği sonucuna ulaşılmıştır. Başka bir deyişle, salgın dönemlerinde insanların tatil anlayışlarının büyük ölçüde değiştiği tespit edilmiştir. Ayrıca salgın dönemlerinde, insanların tatil tercihlerinde, kat ettikleri mesafede ve tatile çıkma iradelerinde önemli farklılaşmanın görüldüğü de çalışmanın bir başka sonucudur. Salgının etkilerinin derin ve uzun dönemli olacağı, bu nedenle turizmin yeniden yapılandırılmasının gerekli olduğu düşüncesine yer verilen çalışmada, başta kriz yönetimi olmak üzere, kullanılan teknolojik uygulamalar, yeni kurallar ve alınacak önlem paketlerinin sürecin başarılmasında önemli olduğu vurgulanmıştır. Yazarlara göre, COVID-19 salgını, turizmde birçok şeyin yeniden tanımlanmasına ve dengelerin yeniden kurulmasına, daha sorumlu ve etik kuralların bütünüyle uygulandığı bir turizm anlayışının yaratılmasına katkı sağlayabilecektir.

Atay (2020), COVID-19 salgınının turizm sektörüne etkilerini incelemiştir. Ekonomisi turizme bağlı ülkeler ve destinasyonlar için salgının çok ciddi ekonomik ve sosyal etkilere neden olacağı, ayrıca dolaylı olarak turizme bağımlı birçok sektörün de var olduğu dikkate alındığında, salgının çarpan etkisinin turizme bağımlı destinasyonlarda diğerlerinden çok daha şiddetli hissedilebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Aydın ve Doğan (2020), COVID-19 salgınının turistik tüketicilerin değişen karar ve davranışları ile salgının ardından Türkiye’nin turizm sektöründeki değişimleri incelemişler ve gelecek ile ilgili öngörülerde bulunmuşlardır. Salgının, hem genel tüketici hem de turistik tüketici davranışlarında

kalıcı değişim ve dönüşümleri tetikleyeceği ve turistik tüketicilere yeni alışkanlıklar kazandıracağı sonucuna ulaşılmıştır.

Bahar ve İlal (2020), COVID-19 salgınının turizm sektörü üzerindeki ekonomik etkilerini kavramsal olarak incelemişlerdir. Çalışmada öncelikle daha önce yaşanmış olan krizlerin turizme etkileri üzerinde durulmuş ve daha sonra COVID-19 salgınının turizme yönelik olası etkileri ekonomik verilerle değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında kontrollü ve sağlıklı turizm kavramı ortaya konmuştur. Salgının yol açacağı talep şoklarının turizm sektöründe istihdam ve gelir kayıplarına neden olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Büyük ve Can (2020), COVID-19 salgınının Türkiye'nin turizm sektörüne etkisini seyahat ve konaklama endüstrisi bağlamında istatistikî veriler ile analiz etmişlerdir. Çalışmada, 2020 yılı Haziran ayı itibariyle gelinen mevcut durum ortaya konulmuş, turizm sektörünün 2020 yılı Haziran ayı sonrasında ve salgın sonrası dönemde yeniden toparlanmasına yönelik öneriler değerlendirilerek çeşitli öneriler geliştirilmiştir.

Çıtak ve Çalış (2020), COVID-19 salgınının Türkiye için önemli bir döviz geliri sağlayan turizm sektörüne olan finansal etkilerini incelemişlerdir. Çalışmada, salgından en çok etkilenen sektörlerin başında turizm sektörünün geldiği vurgulanmış; sürece uyum sağlamanın, süreç ile ilgili önlemler alınmasının ve bu önlemlere ayak uydurabilmenin uzun bir zamanı gerektirdiği tespit edilmiştir. Ayrıca sektörde maliyetler önceki dönemlere nazaran daha fazla artacağından bu sektörü finansal açıdan zor günlerin beklediği sonucuna ulaşılmıştır.

Demir vd. (2020), COVID-19 salgınının Türkiye'nin turizm sektörü üzerindeki öncüllerini, etkilerini ve sonuçlarını değerlendirmişlerdir. Araştırmayı turizm alanındaki havayolu işletmeleri, otel işletmeleri, tur operatörleri ve seyahat acentaları, yat ve tekne işletmeleri, yiyecek-içecek işletmelerinin üst düzey yöneticileri/sahipleri ile gerçekleştirmişlerdir. Çalışmada derinlemesine mülakat tekniği kullanılmıştır. Yazarlar görüşme sorularını salgın öncesi, salgın süreci ve salgın sonrası değerlendirmeleri içerecek şekilde üç ana grupta toplamış ve sonuçta ulaşılan bulguları bu üç grup dahilinde yorumlamıştır.

Karadeniz vd. (2020), otel yöneticilerinin COVID-19 salgınının turizm sektörü üzerindeki makro düzeydeki etkilerine ilişkin düşüncelerini ve otel işletmelerine yönelik mikro düzeydeki beklentilerini ve önerilerini anket yöntemi ile incelemişlerdir. Analiz sonucunda salgının turizm sektörü üzerindeki en büyük etkilerinin yüksek gelir ve istihdam kaybı olacağı tespit edilmiştir. Ayrıca otel işletmelerinin en çok Sağlık Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yayımlanan genelgeler doğrultusunda önlemler aldıkları ve çalışanlarına salgın ile ilgili eğitim verdikleri görülmüştür. Salgının yayılması ihtimaline karşı otel işletmelerinin bir kısmının alternatif plana sahip olmadıkları saptanmıştır. İşletmelerin devletten özellikle vergi indirim ve kısa çalışma ödeneği gibi destekler bekledikleri tespit edilmiştir. Otel yöneticileri tarafından en sık yapılan öneri ise, güvenli ülke imajına yönelik pazarlama çalışmalarının yapılması ve nitelikli işgücünün korunmasıdır.

Kıvılcım (2020), COVID-19 salgınıyla ilgili genel bilgilere yer vermiş, salgının turizm sektörüne etkilerini ele almış ve salgın sonrası turizm sektöründe meydana gelebilecek muhtemel değişimler ve yenilikler hakkında öngörülerde bulunmuştur. Turizm sektöründe artık yeni bir dönemin başlayacağı, temassız dijital işlemlerin, sosyal mesafeli turların ve izole tatillerin ön planda olacağı ifade edilmiştir.

Türker (2020), COVID-19 salgınının turizm sektörü üzerindeki olası etkilerini incelemiştir. Araştırma evreni, Türkiye’de turizm alanında eğitim veren öğretim üyelerinden oluşmaktadır. Çalışmada, COVID-19 salgınının turist davranışları, dünya ve Türkiye turizmi üzerine olası etkileri, salgın sonrası olası tüketici talepleri ve turizm işletmelerinin uygulaması gereken stratejileri kapsayan 5 sorudan oluşan açık uçlu soru formu kullanılmıştır. Analiz sonucunda ortaya çıkan temel kavramlar; daha çok hijyen ve güven talebi, sosyal mesafe, kitle turizmi yerine bireysel turizm, doğa turizmi, yeni standartlar ve dijitalleşmedir. Salgın sonrası turistlerin turizm işletmelerinden olası beklentileri hakkında 6 tema altında toplanmış 24 kod tespit edilmiştir.

Yenişehirlioğlu ve Salha (2020), COVID-19 salgınının Türkiye’nin iç turizmüne olan etkilerini incelemişlerdir. Düzenli ekonomik gelire sahip olup, her yıl düzenli olarak tatil yapan kişilerle yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile görüşülerek veriler toplanmış ve içerik analizine tabi tutulmuştur. Araştırmanın sonucunda, yerel turistlerin “çoğunlukla” rezervasyonlarını iptal ettikleri ve 3-6 ay arası bir süreç içerisinde tatil amaçlı herhangi bir harekette bulunmayacakları saptanmıştır. Katılımcılar aşı ya da benzeri bir çözümün halen var olmadığını, yaşanabilecek ikinci bir dalganın farkında olduklarını belirtmişlerdir. 2020 yılının yaz aylarında tatil yapmak istemediklerini, tatil yapacak kişilerin ise mümkünse insanların çok az, sosyal mesafenin yüksek olduğu, yazlık, bungalow, yayla gibi seçenekleri değerlendirecekleri tespit edilmiştir.

Bu çalışmanın amacı, COVID-19 pandemisinin ülke ekonomisine etkisini, turizm sektörü özelinde değerlendirmektir. Çalışmada, COVID-19 pandemisinin ortaya çıkışının ardından yaşanan gelişmeler ile birlikte Türkiye’nin turizm sektöründe meydana getirdiği değişimler 2021 yılı ilk çeyreğini de kapsayan güncel veriler kullanılarak tablo analiz ile incelenmiştir.

2. COVID-19 Salgınının Türkiye’nin Turizm Sektörü Üzerindeki Etkileri

Tablo 1’de yıllara göre ülkemize gelen ziyaretçi sayıları ve ziyaretçi sayısı değişim oranları yer almaktadır. Yurtdışı ikametli vatandaş ziyaretçi sayısı 2003 yılı itibariyle hesaplanmaya başlamıştır. Bundan önceki yıllara ait yurtdışı ikametli vatandaş ziyaretçi sayısı bulunmadığından veriler 2003 yılından başlamaktadır. Ayrıca COVID-19 nedeniyle sınır kapılarında anket yapılamadığından 2020 yılı 2. çeyreğe (Nisan-Mayıs-Haziran) ilişkin veri yayımlanamamıştır. Bu nedenle 2020 yılına ait veriler 1., 3. ve 4. çeyrekleri kapsamaktadır.

Tablo 1. Yıllara Göre Ülkemize Gelen Ziyaretçi Sayıları ve Değişim Oranları

Yıllar	Yabancı Ziyaretçi Sayısı	Değişim Oranı (%)	Yurtdışı İkametli Vatandaş Ziyaretçi Sayısı	Değişim Oranı (%)	Toplam Ziyaretçi Sayısı	Değişim Oranı (%)
2003	14 029 558	5,8	2 434 065	-	16 463 623	-
2004	17 516 908	24,9	3 236 826	33,0	20 753 734	26,1
2005	21 124 886	20,6	3 920 256	21,1	25 045 142	20,7
2006	19 819 833	-6,2	4 104 190	4,7	23 924 023	-4,5
2007	23 340 911	17,8	3 898 719	-5,0	27 239 630	13,9
2008	26 336 677	12,8	4 801 097	23,2	31 137 774	14,3
2009	27 077 114	2,8	4 682 702	-2,5	31 759 816	2,0
2010	28 632 204	5,7	4 365 104	-6,8	32 997 308	3,9
2011	31 456 076	9,9	5 312 963	21,7	36 769 039	11,4
2012	31 782 832	1,0	5 932 393	11,7	37 715 225	2,6
2013	34 910 098	9,8	4 950 673	-16,6	39 860 771	5,7
2014	36 837 900	5,5	4 789 346	-3,3	41 627 246	4,4
2015	36 244 632	-1,6	4 869 437	1,7	41 114 069	-1,2
2016	25 352 213	-30,1	5 554 467	14,1	30 906 680	-24,8
2017	32 410 034	27,8	5 559 790	0,1	37 969 824	22,9
2018	39 488 401	21,8	6 624 191	19,2	46 112 592	21,5
2019	45 058 286	14,1	6 688 913	1,0	51 747 199	12,2
2020	12 734 213	-71,7	3 236 988	-51,6	15 971 201	-69,1

Kaynak: TÜİK, İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, Kültür ve Turizm Bakanlığı

Tablo 1'e göre, turizm sektörü, 2016 yılına kadar büyüme performansı göstermiş ve darbe girişiminin olduğu 2016 yılında bu performansını kaybetmiştir. Ülkemize gelen ziyaretçi sayısı 2016 yılından sonra yeniden toparlanma eğilimine girmiştir. Ancak 2020 yılında yaşanan COVID-19 pandemisi ile birlikte ülkemize gelen ziyaretçi sayısında büyük bir düşüş olmuştur. Bu durum ziyaretçi sayısı değişim oranlarından da görülmektedir. 2016 yılından sonra toparlanma eğiliminde olan ziyaretçi sayısı değişim oranlarında 2020 yılında büyük bir azalma yaşanmıştır. 2020 yılında yabancı ziyaretçi sayısı bir önceki yıla göre %71,7 azalarak 12734213, yurtdışı ikametli vatandaş ziyaretçi sayısı bir önceki yıla göre %51,6 azalarak 3236988 ve toplam ziyaretçi sayısı bir önceki yıla göre %69,1 azalarak 15971201 olarak gerçekleşmiştir.

Ülkemize gelen yabancı ziyaretçilerin, yurtdışı ikametli vatandaş ziyaretçilerin ve ikisinin toplamı olan toplam ziyaretçilerin yıllara ve aylara göre dağılımları sırasıyla Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 2. Ülkemize Gelen Yabancı Ziyaretçilerin Yıllara ve Aylara Göre Dağılımı

Aylar	Yıllar			Değişim Oranı (%)	
	2019	2020	2021	2020/2019	2021/2020
Ocak	1 539 496	1 787 435	509 787	16,1	-71,5
Şubat	1 670 238	1 733 112	537 976	3,8	-69,0
Mart	2 232 358	718 097	905 323	-67,8	26,1
Nisan	3 293 176	24 238		-99,3	
Mayıs	4 022 254	29 829		-99,3	
Haziran	5 318 984	214 768		-96,0	
Temmuz	6 617 380	932 927		-85,9	
Ağustos	6 307 508	1 814 701		-71,2	
Eylül	5 426 818	2 203 482		-59,4	
Ekim	4 291 574	1 742 303		-59,4	
Kasım	2 190 622	833 991		-61,9	
Aralık	2 147 878	699 330		-67,4	
Yıllık Toplam	45 058 286	12 734 213		-71,7	
1. Çeyrek Toplam	5 442 092	4 238 644	1 953 086	-22,1	-53,9

Kaynak: TÜİK, İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, Kültür ve Turizm Bakanlığı

Tablo 2’ye göre, 2020 yılı Ocak ayında 1787435 ve Şubat ayında 1733112 olan ülkemize gelen yabancı ziyaretçi sayısı Mart ayında 718097 kişiye gerilemiştir. 2020 yılı Nisan ayında ise ülkemize gelen yabancı ziyaretçi sayısı bir önceki yılın aynı ayına göre %99,3 azalarak 24238 olmuştur. Dolayısıyla, yabancı ziyaretçi girişi neredeyse durmuştur. 2021 yılı Ocak ayında ülkemize gelen yabancı ziyaretçi sayısı geçen yılın aynı ayına göre %71,5 azalarak 509787, Şubat ayında geçen yılın aynı ayına göre %69,0 azalarak 537976 ve Mart ayında geçen yılın aynı ayına göre %26,1 artarak 905323 olmuştur. 2021 yılının ilk çeyreğinde ülkemize gelen yabancı ziyaretçi sayısı geçen yılın aynı dönemine göre %53,9 azalarak 1953086 olarak gerçekleşmiştir. 2019 ve 2020 yılları ile karşılaştırıldığında, 2021 yılının ilk çeyreğinde ülkemize gelen yabancı ziyaretçi sayısında büyük bir düşüş yaşandığı görülmektedir.

Tablo 3. Ülkemize Gelen Yurtdışı İkametli Vatandaş Ziyaretçilerin Yıllara ve Aylara Göre Dağılımı

Aylar	Yıllar			Değişim Oranı (%)	
	2019	2020	2021	2020/2019	2021/2020
Ocak	460 146	499 575	217 514	8,6	-56,5
Şubat	443 671	463 341	226 338	4,4	-51,2
Mart	513 801	250 440	293 048	-51,3	17,0
Nisan	516 643	-		-	
Mayıs	489 766	-		-	
Haziran	650 997	-		-	
Temmuz	796 507	448 877		-43,6	
Ağustos	708 822	377 550		-46,7	
Eylül	555 971	330 894		-40,5	
Ekim	526 427	301 698		-42,7	
Kasım	502 529	270 843		-46,1	
Aralık	523 633	291 566		-44,3	
Yıllık Toplam	6 688 913	3 234 784		-51,6	
1. Çeyrek Toplam	1 417 618	1 213 356	736 900	-14,4	-39,3

Kaynak: TÜİK, İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, Kültür ve Turizm Bakanlığı

Tablo 3'e göre, 2020 yılı Ocak ayında 499575 ve Şubat ayında 463341 olan ülkemize gelen yurtdışı ikametli vatandaş ziyaretçi sayısı Mart ayında 250440 kişiye gerilemiştir. 2021 yılı Ocak ayında ülkemize gelen yurtdışı ikametli vatandaş ziyaretçi sayısı geçen yılın aynı ayına göre %56,5 azalarak 217514, Şubat ayında geçen yılın aynı ayına göre %51,2 azalarak 226338 ve Mart ayında geçen yılın aynı ayına göre %17,0 artarak 293048 olmuştur. 2021 yılının ilk çeyreğinde ülkemize gelen yurtdışı ikametli vatandaş ziyaretçi sayısı geçen yılın aynı dönemine göre %39,3 azalarak 736900 olarak gerçekleşmiştir. 2019 ve 2020 yılları ile karşılaştırıldığında, 2021 yılının ilk çeyreğinde ülkemize gelen yurtdışı ikametli vatandaş ziyaretçi sayısında büyük bir düşüş yaşandığı görülmektedir.

Tablo 4. Ülkemize Gelen Toplam Ziyaretçilerin Yıllara ve Aylara Göre Dağılımı

Aylar	Yıllar			Değişim Oranı (%)	
	2019	2020	2021	2020/2019	2021/2020
Ocak	1 999 642	2 287 010	727 301	14,4	-68,2
Şubat	2 113 909	2 196 453	764 314	3,9	-65,2
Mart	2 746 159	968 537	1 198 371	-64,7	23,7
Nisan	3 809 819	24 238		-99,4	
Mayıs	4 512 020	29 829		-99,3	
Haziran	5 969 981	214 768		-96,4	
Temmuz	7 413 887	1 381 804		-81,4	
Ağustos	7 016 330	2 192 251		-68,8	
Eylül	5 982 789	2 534 376		-57,6	
Ekim	4 818 001	2 044 001		-57,6	
Kasım	2 693 151	1 104 834		-59,0	
Aralık	2 671 511	990 896		-62,9	
Yıllık Toplam	51 747 199	15 968 997		-69,1	
1. Çeyrek Toplam	6 859 710	5 452 000	2 689 986	-20,5	-50,7

Kaynak: TÜİK, İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, Kültür ve Turizm Bakanlığı

Tablo 4’e göre, 2020 yılı Ocak ayında 2287010 ve Şubat ayında 2196453 olan ülkemize gelen toplam ziyaretçi sayısı Mart ayında 968537 kişiye gerilemiştir. 2021 yılı Ocak ayında ülkemize gelen toplam ziyaretçi sayısı geçen yılın aynı ayına göre %68,2 azalarak 727301, Şubat ayında geçen yılın aynı ayına göre %65,2 azalarak 764314 ve Mart ayında geçen yılın aynı ayına göre %23,7 artarak 1198371 olmuştur. 2021 yılının ilk çeyreğinde ülkemize gelen toplam ziyaretçi sayısı geçen yılın aynı dönemine göre %50,7 azalarak 2689986 olarak gerçekleşmiştir. 2019 ve 2020 yılları ile karşılaştırıldığında, 2021 yılının ilk çeyreğinde ülkemize gelen toplam ziyaretçi sayısında büyük bir düşüş yaşandığı görülmektedir.

Tablo 5’te yıllara göre turizm geliri, kişi başı ortalama harcama ve toplam turizm gelirinin GSYH içindeki payı yer almaktadır. Toplam turizm geliri, yabancı ziyaretçilerin ve yurtdışı ikametli vatandaş ziyaretçilerin gelirleri ile GSM ve marina hizmet harcamaları toplamından oluşmaktadır.

Tablo 5. Yıllara Göre Turizm Geliri, Ortalama Harcama ve Toplam Turizm Gelirinin GSYH İçindeki Payı

Yıllar	Yabancı Ziyaretçi		Yurtdışı İkametli Vatandaş Ziyaretçi		GSM+Marina Hizmet Harcamaları (1000\$)	Toplam Turizm Geliri (1000\$)	Değişim (%)	Ortalama Harcama (\$)	Değişim (%)	Toplam Turizm Gelirinin GSYH İçindeki Payı (%)
	Turizm Geliri (1000\$)	Ortalama Harcama (\$)		Ortalama Harcama (\$)						
2003	10 141 116	740	3 600 411	1 384	113 339	13 854 866	-	850	-	4,4
2004	13 061 118	759	3 862 552	1 262	152 937	17 076 607	23,3	843	-0,8	4,2
2005	15 725 813	766	4 374 383	1 214	221 915	20 322 111	19,0	842	-0,1	4,1
2006	13 918 757	722	4 463 614	1 153	211 580	18 593 951	-8,5	803	-4,6	3,4
2007	15 936 347	692	4 703 850	1 121	302 303	20 942 500	12,6	770	-4,1	3,1
2008	19 612 296	742	5 418 439	1 191	384 332	25 415 067	21,4	820	6,5	3,3
2009	19 063 702	697	5 690 629	1 222	310 150	25 064 482	-1,4	783	-4,5	3,9
2010	19 110 003	670	5 558 366	1 231	262 627	24 930 997	-0,5	755	-3,6	3,2
2011	22 222 454	709	5 638 484	1 168	254 753	28 115 692	12,8	778	3,1	3,4
2012	22 410 365	715	6 354 379	1 241	242 260	29 007 003	3,2	795	2,2	3,3
2013	25 322 291	749	6 760 180	1 252	226 520	32 308 991	11,4	824	3,7	3,4
2014	27 778 026	775	6 289 260	1 130	238 617	34 305 903	6,2	828	0,5	3,7
2015	25 438 923	715	5 843 074	970	182 781	31 464 777	-8,3	756	-8,7	3,7
2016	15 991 381	633	5 964 853	978	151 206	22 107 440	-29,7	705	-6,7	2,6
2017	20 222 971	630	5 908 752	903	151 933	26 283 656	18,9	681	-3,4	3,1
2018	24 028 311	617	5 345 472	801	139 142	29 512 926	12,3	647	-5,0	3,8
2019	28 704 946	642	5 688 271	796	127 116	34 520 332	17,0	666	2,9	4,6
2020	9 097 118	716	2 886 859	926	75 343	12 059 320	-65,1	762	14,4	-

Kaynak: TÜİK, TCMB, Kültür ve Turizm Bakanlığı

Tablo 5'e göre, 2016 yılındaki darbe girişimi ile birlikte düşüş yaşanan toplam turizm gelirlerinde bu yıldan sonra gelen yabancı ziyaretçi sayısındaki artış ile birlikte toparlanma yaşanmıştır. Ancak COVID-19 pandemisi ile birlikte toplam turizm geliri 2020 yılında bir önceki yıla göre %65,1 azarak 12,1 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Kişi başı ortalama harcamaya bakıldığında, yurtdışı ikametli vatandaş ziyaretçilerin ortalama harcamalarının yabancı ziyaretçilere göre daha fazla olduğu görülmektedir. 2020 yılında kişi başı ortalama harcama bir önceki yıla göre %14,4 artarak 762 \$ olmuştur. Ancak önceki yıllarda 850 \$'a kadar çıkan ortalama harcamanın son yıllarda düşük düzeyde seyrettiği görülmektedir. Bu gelişme, gelen ziyaretçi kalitesinde iyileşme

sağlanmadığını, harcama gücü yüksek ziyaretçi sayısında artış olmadığını göstermektedir. Toplam turizm gelirinin GSYH içindeki payı ise yıllar itibariyle çok fazla değişmemiştir.

Tablo 6’da yıllara ve aylara göre toplam turizm geliri ve kişi başı ortalama harcama yer almaktadır.

Tablo 6. Yıllara ve Aylara Göre Toplam Turizm Geliri (1000 \$) ve Ortalama Harcama

Aylar	Yıllar			Değişim Oranı (%)		Ortalama Harcama (\$)			Değişim Oranı (%)	
	2019	2020	2021	2020/2019	2021/2020	2019	2020	2021	2020/2019	2021/2020
Ocak	1 585 517	1 834 008	794 908	15,7	-56,7	712	725	958	1,8	32,1
Şubat	1 359 194	1 479 447	672 063	8,9	-54,6	699	721	924	3,3	28,2
Mart	1 684 968	787 750	985 242	-53,3	25,1	681	745	944	9,4	26,7
Nisan	1 996 446	-		-		611	-		-	
Mayıs	2 639 675	-		-		626	-		-	
Haziran	3 337 843	-		-		633	-		-	
Temmuz	4 384 887	561 409		-87,2		654	722		10,4	
Ağustos	5 244 124	1 622 303		-69,1		642	740		15,3	
Eylül	4 402 111	1 860 644		-57,7		653	706		8,1	
Ekim	4 101 484	2 054 889		-49,9		754	873		15,8	
Kasım	2 138 195	1 051 951		-50,8		711	833		17,2	
Aralık	1 645 890	806 918		-51,0		686	836		21,9	
Yıllık Toplam	34 520 332	12 059 320		-65,1		666	762		14,4	
1. Çeyrek Toplam	4 629 679	4 101 205	2 452 213	-11,4	-40,2	697	727	943	4,3	29,7

Kaynak: TÜİK, TCMB, Kültür ve Turizm Bakanlığı

Tablo 6’ya göre, 2020 yılı Ocak ayında 1,8 milyar \$ ve Şubat ayında 1,5 milyar \$ olan toplam turizm geliri, Mart ayında bir önceki yılın aynı ayına göre %53,3 azalarak 788 milyon \$ olmuştur. Toplam turizm gelirleri, Temmuz ayından Kasım ayına kadar artmış yılın son iki ayında ise azalmıştır. 2021 yılı Ocak ayında toplam turizm geliri geçen yılın aynı ayına göre %56,7 azalarak 795 milyon \$, Şubat ayında geçen yılın aynı ayına göre %54,6 azalarak 672 milyon \$ ve Mart ayında geçen yılın aynı ayına göre %25,1 artarak 985 milyon \$ olmuştur. 2021 yılının ilk çeyreğinde toplam turizm geliri geçen yılın aynı dönemine göre %40,2 azalarak 2,5 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. 2019 ve 2020 yılları ile karşılaştırıldığında, 2021 yılının ilk çeyreğinde toplam turizm gelirinde büyük bir düşüş yaşandığı görülmektedir. 2020 yılı Ocak ayında 725 \$ ve Şubat ayında 721 \$ olan kişi başı ortalama harcama, Mart ayında bir önceki yılın aynı ayına göre %9,4 artarak 745 \$ olmuştur. 2021 yılı Ocak ayında kişi başı ortalama harcama geçen yılın aynı ayına göre %32,1 artarak 958 \$, Şubat ayında geçen yılın aynı ayına göre %28,2 artarak 924 \$ ve Mart ayında geçen yılın aynı ayına göre %26,7 artarak 944 \$ olmuştur. 2021 yılının ilk çeyreğinde kişi başı ortalama harcama geçen yılın aynı dönemine göre %29,7 artarak 943 \$ olarak gerçekleşmiştir.

2019 ve 2020 yılları ile karşılaştırıldığında, 2021 yılının ilk çeyreğinde kişi başı ortalama harcamada artış yaşandığı görülmektedir.

Tablo 7’de yıllara göre Türkiye’de ikamet eden ve yurt dışını ziyaret eden vatandaş sayısı, turizm gideri ve kişi başı ortalama harcama yer almaktadır.

Tablo 7. Yıllara Göre Türkiye’de İkamet Eden ve Yurt Dışını Ziyaret Eden Vatandaş Sayısı, Turizm Gideri ve Ortalama Harcama

Yıllar	Türkiye’de İkamet Eden Yurtdışını Ziyaret Eden Vatandaş Sayısı	Değişim Oranı (%)	Turizm Gideri (1000\$)	Değişim Oranı (%)	Ortalama Harcama (\$)	Değişim Oranı (%)
2003	3 414 844	-	2 424 827	-	710	-
2004	3 844 494	12,6	2 954 459	21,8	768	8,2
2005	4 124 829	7,3	3 394 602	14,9	823	7,2
2006	4 063 180	-1,5	3 270 947	-3,6	805	-2,2
2007	4 956 069	22,0	4 043 283	23,6	816	1,4
2008	4 892 717	-1,3	4 266 197	5,5	872	6,9
2009	5 561 355	13,7	5 090 440	19,3	915	4,9
2010	6 557 233	17,9	5 874 520	15,4	896	-2,1
2011	6 281 972	-4,2	5 531 486	-5,8	881	-1,7
2012	5 802 950	-7,6	4 593 390	-17,0	792	-10,1
2013	7 525 869	29,7	5 253 565	14,4	698	-11,9
2014	7 982 264	6,1	5 470 481	4,1	685	-1,9
2015	8 750 851	9,6	5 698 423	4,2	651	-5,0
2016	7 891 909	-9,8	5 049 793	-11,4	640	-1,7
2017	8 886 916	12,6	5 137 244	1,7	578	-9,7
2018	8 383 432	-5,7	4 896 310	-4,7	584	1,0
2019	9 650 512	15,1	4 403 670	-10,1	456	-21,9
2020	2 242 864	-76,8	1 104 545	-74,9	492	7,9

Kaynak: TÜİK, TCMB, Kültür ve Turizm Bakanlığı

Tablo 7’ye göre, Türkiye’de ikamet eden ve yurt dışını ziyaret eden vatandaş sayısında 2020 yılında yaşanan COVID-19 pandemisi ile birlikte büyük bir düşüş yaşanmıştır. 2020 yılında Türkiye’de ikamet eden ve yurt dışını ziyaret eden vatandaş sayısı bir önceki yıla göre %76,8 azalarak 2242864 olarak gerçekleşmiştir. Turizm gideri, 2020 yılında bir önceki yıla göre %74,9 azalarak 4,4 milyar \$’dan 1,1 milyar \$’a gerilemiştir. Kişi başı ortalama harcama ise, 2020 yılında bir önceki yıla göre %7,9 artarak 492 \$ olmuştur. Ancak önceki yıllarda 915 \$’a kadar çıkan kişi başı ortalama harcamanın son yıllarda düşük düzeyde seyrettiği görülmektedir. Bu gelişme, tıpkı ülkemize gelen ziyaretçilerde olduğu gibi ülkemizden giden ziyaretçilerin de kalitesinde iyileşme sağlanmadığını ve harcama gücü yüksek ziyaretçi sayısında artış olmadığını göstermektedir.

Tablo 8’de yıllara ve aylara göre turizm gideri ve ortalama harcama yer almaktadır.

Tablo 8. Yıllara ve Aylara Göre Turizm Gideri (1000 \$) ve Ortalama Harcama

Aylar	Yıllar			Değişim Oranı (%)		Ortalama Harcama (\$)			Değişim Oranı (%)	
	2019	2020	2021	2020/2019	2021/2020	2019	2020	2021	2020/2019	2021/2020
Ocak	346 164	329 981	68 374	-4,7	-79,3	527	442	834	-16,1	88,7
Şubat	335 060	304 375	71 379	-9,1	-76,5	520	454	827	-12,7	82,2
Mart	385 483	159 135	96 670	-58,7	-39,2	537	488	863	-9,1	76,9
Nisan	336 498	-		-		447	-		-	
Mayıs	319 832	-		-		441	-		-	
Haziran	426 213	-		-		441	-		-	
Temmuz	450 387	48 739		-89,2		405	618		52,6	
Ağustos	431 527	41 149		-90,5		422	621		47,2	
Eylül	349 050	36 192		-89,6		428	623		45,6	
Ekim	352 170	64 677		-81,6		456	623		36,6	
Kasım	332 883	56 335		-83,1		459	610		32,9	
Aralık	338 404	63 962		-81,1		456	641		40,6	
Yıllık Toplam	4 403 670	1 104 545		-74,9		456	492		7,9	
1. Çeyrek Toplam	1 066 707	793 491	236 423	-25,6	-70,2	529	455	840	-14,0	84,6

Kaynak: TÜİK, TCMB, Kültür ve Turizm Bakanlığı

Tablo 8’e göre, 2020 yılı Ocak ayında 330 milyon \$ ve Şubat ayında 304 milyon \$ olan turizm gideri, Mart ayında bir önceki yılın aynı ayına göre %58,7 azalarak 159 milyon \$ olmuştur. 2021 yılı Ocak ayında turizm gideri geçen yılın aynı ayına göre %79,3 azalarak 68 milyon \$, Şubat ayında geçen yılın aynı ayına göre %76,5 azalarak yaklaşık 71 milyon \$ ve Mart ayında geçen yılın aynı ayına göre %39,2 azalarak 97 milyon \$ olmuştur. 2021 yılının ilk çeyreğinde turizm gideri geçen yılın aynı dönemine göre %70,2 azalarak 236 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. 2019 ve 2020 yılları ile karşılaştırıldığında, 2021 yılının ilk çeyreğinde turizm giderinde büyük bir düşüş yaşandığı görülmektedir. 2020 yılı Ocak ayında 442 \$ ve Şubat ayında 454 \$ olan kişi başı ortalama harcama, Mart ayında bir önceki yılın aynı ayına göre %9,1 azalarak 488 \$ olmuştur. 2021 yılı Ocak ayında kişi başı ortalama harcama geçen yılın aynı ayına göre %88,7 artarak 834 \$, Şubat ayında geçen yılın aynı ayına göre %82,2 artarak 827 \$ ve Mart ayında geçen yılın aynı ayına göre %76,9 artarak 863 \$ olmuştur. 2021 yılının ilk çeyreğinde kişi başı ortalama harcama geçen yılın aynı dönemine göre %84,6 artarak 840 \$ olarak gerçekleşmiştir. 2019 ve 2020 yılları ile karşılaştırıldığında, 2021 yılının ilk çeyreğinde kişi başı ortalama harcamada artış yaşandığı görülmektedir.

Tablo 9’da yıllara göre turizm gelir-gider dengesi ve kişi başı ortalama harcama arasındaki farklar toplulaştırılmış şekilde verilmiştir.

Tablo 9. Yıllara Göre Turizm Gelir-Gider Dengesi ve Ortalama Harcama Farkı

Yıllar	Toplam Turizm Geliri (1000\$)	Ortalama Harcama (\$)	Turizm Gideri (1000\$)	Ortalama Harcama (\$)	Gelir-Gider Dengesi (1000\$)	Ortalama Harcama Farkı (\$)
2003	13 854 866	850	2 424 827	710	11 430 039	140
2004	17 076 607	843	2 954 459	768	14 122 148	75
2005	20 322 111	842	3 394 602	823	16 927 509	19
2006	18 593 951	803	3 270 947	805	15 323 004	-2
2007	20 942 500	770	4 043 283	816	16 899 217	-46
2008	25 415 067	820	4 266 197	872	21 148 870	-52
2009	25 064 482	783	5 090 440	915	19 974 042	-132
2010	24 930 997	755	5 874 520	896	19 056 477	-141
2011	28 115 692	778	5 531 486	881	22 584 206	-103
2012	29 007 003	795	4 593 390	792	24 413 613	3
2013	32 308 991	824	5 253 565	698	27 055 426	126
2014	34 305 903	828	5 470 481	685	28 835 422	143
2015	31 464 777	756	5 698 423	651	25 766 354	105
2016	22 107 440	705	5 049 793	640	17 057 647	65
2017	26 283 656	681	5 137 244	578	21 146 412	103
2018	29 512 926	647	4 896 310	584	24 616 616	63
2019	34 520 332	666	4 403 670	456	30 116 662	210
2020	12 059 320	762	1 104 545	492	10 954 775	270

Kaynak: TÜİK, TCMB, Kültür ve Turizm Bakanlığı

Tablo 9’a göre, Türkiye’nin turizm gelirleri turizm giderlerinin sürekli üzerindedir. Dolayısıyla turizm gelir-gider dengesi pozitifdir. Ancak 2019 yılında 30,1 milyar \$’a çıkan fark, 2020 yılında 11 milyar \$’a gerilemiştir. Ülkemize gelen toplam ziyaretçilerin kişi başı ortalama harcamaları ile Türkiye’de ikamet eden ve yurt dışını ziyaret eden vatandaşlarımızın kişi başı ortalama harcamaları arasındaki farkın 2012 yılından itibaren sürekli pozitif olduğu görülmektedir.

3. Sonuç ve Öneriler

Turizm sektörü, cari dengeye katkı ve döviz geliri sağlaması bakımından Türkiye için önemli bir sektördür. COVID-19 pandemisi, tüm dünyada turizm faaliyetlerini değiştirmiş ve Türkiye de bu gelişmelerden etkilenmiştir. Yaşanan bu gelişmeler, sektörden sağlanan döviz gelirlerinin ve sektörün cari dengeye katkısının çok sınırlı kalacağını göstermiştir.

Tüm dünyada turizm hareketlerinin 2020 yılı başından itibaren neredeyse durması, 2020 yılının turizm açısından kayıp bir yıl olarak değerlendirilmesine neden olmuştur. Turizm faaliyetlerinin ve turizme bağlı faaliyetlerin yeniden başlaması durumunda bile kişisel gelirlerdeki azalma nedeniyle turizm talebi eski seviyesinde gerçekleşmeyebilecektir. Bunun nedeni, talebi gerçeğe dönüştürecek unsurun gelir olmasıdır. COVID-19 pandemisi döneminde büyük bir kesim gelir kaybına uğramıştır. Ayrıca toplumun büyük bir kesiminde geleceğe yönelik kaygıdan dolayı tasarrufa yönelik algıların değişmiş olma olasılığı yüksektir. Özellikle ülkeler arası turizmin ve turizme bağlı faaliyetlerin 2021 yılı içinde çok fazla hareketlenmeyeceği tahminleri yapılmaktadır. Bu sektörlerde ertelenmiş talebin sonradan yerine konması mümkün olmadığından, bu sektörler yüksek maliyetlerle kriz sonrası döneme girecekler ve hızlı bir toparlanma beklense bile kriz öncesi trendlerini yakalamaları oldukça zaman alacaktır.

Turizm faaliyetlerinin COVID-19 salgını öncesi döneme dönebilmesi için bu salgını önleyebilecek tıbbi gelişmelerin olması gerekmektedir. Turizm hareketlerinin eski düzeyine gelebilmesi için

dünya nüfusunun büyük bir kısmının aşılması ya da kesin tedavi yöntemlerinin bulunması ve dolayısıyla bulaş riskinin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Salgın bittikten sonra bile insanların tatile çıkmaya eğilimlerinin ne düzeyde seyredeceği öngörülememektedir.

COVID-19 salgınının neden olduğu ekonomik krizin üstesinden gelebilmek için ülkeler önlem paketleri açıklamışlardır. Türkiye 100 milyar TL’lik bir önlem paketi açıklamıştır. Bu paketin büyüklüğü milli gelirin %2’si kadardır. Paketin esası ise, doğrudan gelir aktarmak şeklinde değil, mevcut durumda ortaya çıkan yükümlülüklerin bir kısmının ötelenmesi şeklinde olmuştur. Bu nedenle açıklanan paketin son derece yetersiz olduğunu söylemek mümkündür. Turizm sektörüne yönelik ek bir önlem paketine ihtiyaç duyulmaktadır. Her şeyden önce turizm sektöründe istihdam edilen kişilere yönelik destek sağlanması gerekmektedir. Özellikle istihdama yönelik alınacak önlemler ve devletin turizm sektörüne müdahale etmesi, bu sektörde istihdam edilen kişilerin sektöre olan güvenini de olumlu yönde etkileyecektir.

Kaynakça

- Acar, Y. (2020). “Yeni Koronavirüs (COVID-19) Salgını ve Turizm Faaliyetlerine Etkisi”, *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 7-21.
- Alaeddinoğlu, F. ve Rol, S. (2020). “Covid-19 Pandemisi ve Turizm Üzerindeki Etkileri”, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Salgın Hastalıklar Özel Sayı, 233-258.
- Atay, L. (2020). “COVID-19 Salgını ve Turizm Etkileri”, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 17(1), 168-172.
- Aydın, B. ve Doğan, M. (2020). “Yeni Koronavirüs (COVID-19) Pandemisinin Turistik Tüketici Davranışları ve Türkiye Turizmi Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi”, *Pazarlama Teorisi ve Uygulamaları Dergisi*, 6(1), 93-115.
- Bahar, O. ve İlal, N. Ç. (2020). “Coronavirüsün (Covid-19) Turizm Sektörü Üzerindeki Ekonomik Etkileri”, *International Journal of Social Sciences and Educational Research*, 6(1), 125-139.
- Büyük, Ö. ve Can, E. (2020). “COVID-19 Salgınının Türk Turizmine Etkisi: Seyahat ve Konaklama Endüstrileri Üzerine Değerlendirme”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 23(2), 312-331.
- Çıtak, N. ve Çalış, Y. E. (2020). “Covid-19 Salgınının Turizm Sektörü Üzerine Olan Finansal Etkileri”, *DA Academia Muhasebe ve Maliye Dergisi*, 3(2), 110-132.
- Demir, M.; Demir, Ş. Ş.; Ergen, F. D. ve Dalgıç, A. (2021). “Covid-19 Sürecinde Tüketicilerin Otel Seçimini Etkileyen Faktörler”, *International Journal of Social Sciences and Educational Research*, 7(1), 82-94.
- Demir, M.; Günaydın, Y. ve Demir, Ş. Ş. (2020). “Koronavirüs (Covid-19) Salgınının Türkiye’de Turizm Üzerindeki Öncülleri, Etkileri ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi”, *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 6(1), 80-107.
- Eşitti, B. B. (2021). “Koronavirüs (Covid-19) Sürecinde İç Turizmin Talepleri ve Turizm İşletmeleri Yöneticilerinin İç Turizme Yönelik Bakış Açılarının İncelenmesi”, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 260-280.
- Etyemez, S. ve Kemer, E. (2021). “Covid 19 Salgınının Turistik Restoranlara Etkisi Üzerine Nitel Bir Çalışma”, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 493-503.

İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, <https://www.egm.gov.tr/>

Karadeniz, E.; Beyaz, F. S. Ünlübulduk, S. N. ve Kayhan, E. (2020). “Covid-19 Salgınının Turizm Sektörüne Etkilerinin ve Uygulanan Stratejilerin Değerlendirilmesi: Otel Yöneticileri Üzerinde Bir Araştırma”, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(4), 3116-3136.

Kıvılcım, B. (2020). “Covid-19 (Yeni Koronavirüs) Salgınının Turizm Sektörüne Muhtemel Etkileri”, *USOBED Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 4(1), 17-17.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, <https://www.ktb.gov.tr/>

Şen, A. ve Şit, M. (2015). “Turizm Gelirlerinin Türkiye Ekonomisindeki Rolü ve Önemi”, *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(8), 30-45.

TCMB, <https://www.tcmb.gov.tr/>

TÜİK, <https://www.tuik.gov.tr/>

Türker, G. Ö. (2020). “Covid-19 Salgını Turizm Sektörünü Nasıl Etkiler? Turizm Akademisyenleri Perspektifinden Bir Değerlendirme”, *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 6(2), 207-224.

TÜRMOB (2020a). Korona Salgınının Türkiye Ekonomisine Etkisi Değerlendirmeler ve Öneriler Raporu. TÜRMOB Yayınları-503, Nisan 2020.

TÜRMOB (2020b). Türkiye’de Korona Salgınının Sektörlere Etkileri. TÜRMOB Yayınları-504, Haziran 2020.

UNWTO, <https://www.unwto.org/tourism-employment>

Yenişehirlioğlu, E. ve Salha, H. (2020). “Covid 19 Pandemisinin Türkiye İç Turizmüne Yansımaları: Değişen Talep Üzerine Bir Araştırma”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı*, 19(37), 355-368.